

Együtt élő nyelvek joga – a nyelvhasználat szabályozásának négy sarkalatos területe

GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS¹

A tanulmány a társadalomban együtt élő nyelvek ember-ember és ember-állam relációját vizsgálja. Az alapfeltevése szerint az egy államban beszélt különféle nyelvek között szükségszerűen egyfajta verseny alakul ki, amely meghatározza a nyelvek egymás közötti viszonyait. A nyelvek (így a különféle nyelvű társadalmi csoportok) közötti békés együttélés kialakítása az állam társadalomvédelmi funkciójába tartozik. E tanulmány a megfelelő nyelvpolitika és jogi szabályozás kialakításához szükséges sarkalatos beavatkozási pontokat vizsgálja, amelyet összegezve „együtt élő nyelvek jogának” nevez el.

Kulcsszavak: nyelvi jogok, emberi jogok, közigazgatás, kormányzás, nyelvpolitika, USA, spanyol nyelv

Law of Coexisting Languages – Four Pillars of the Language Policy

This study examines the citizen–citizen and citizen–state relationship focusing on the use of different languages in society. According to the basic assumption, there is necessarily a kind of competition between the different languages spoken in one state, which determines the relations between the languages. The development and maintenance of peaceful coexistence between languages (thus social groups of different languages) is part of the protection function of the state. This study examines the key points of intervention needed to develop appropriate language policy and legislation, which it summarises as the “law of coexisting languages”.

Keywords: language rights, human rights, public administration, governance, language policy, USA, Spanish language

¹ Igazgató, Ereky István Közjogi Kutatóközpont; PhD hab. egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

1. Nyelvek versenyben

A nyelv az emberi kommunikáció különösen fontos közege. Üzeneteket közvetít, kapcsolatot teremt. Mégis több mint kommunikációs csatorna: az identitás része. Önünk meghatározására és mások megkülönböztetésére is alkalmas.

A nyelvi határok és az országhatárok jellemzően különböznek egymástól. Ha viszont több nyelvet beszélnek egy országon belül, akkor a nyelvek elkezdnek kölcsönhatásba lépni egymással. Kialakul egyfajta verseny, amelyben lesznek többek és kevesebbek által beszélt nyelvek, közvetítő és helyi nyelvek, és lesznek túlélő és kihalt nyelvek.

Mindezt nem a nyelvészet, hanem a jogtudomány felől közelítve láthatjuk, hogy minden történelmi korszak feltette a kérdést, hogy a jogi és politikai rendszernek szükséges-e reflektálnia a többnyelvűség jelenségére. Különösen a modern és posztmodern állam vizsgálatakor tartjuk fontosnak az úgynevezett „védelmi funkciót”,² amely által a társadalom (különféle szempont szerinti) biztonsága napjainkra kitüntetett figyelmet kapott.

Azonban mit tegyen az állam, ha lakosai eltérő nyelveken beszélnek? Amennyiben az államban kialakult domináns nyelv használatát kötelezővé teszi, legfeljebb a saját működését könnyíti meg. A lakosságnak viszont a hivatalos nyelvet nem beszélő vagy nem anyanyelvként beszélő részét elkezdi hátrányos vagy alárendelt helyzetbe hozni.

A jó és emberközpontú megoldás tehát valószínűleg nem a kötelező egynyelvűsítés irányába mutat. Valamilyen jogi vagy politikai válaszra azonban mégis szükség lesz annak érdekében, hogy az országban beszélt nyelvek egymás mellett békében megférjenek, így a lakosság biztonsága – fizikai, jogi, gazdasági és politikai értelemben – megerősödjön.

Az alábbi oldalakon a Kárpát-medencében³ és az Amerikai Egyesült Államokban⁴ terepen végzett empirikus kutatásaim egyik olyan eredményét mutatom be, amely arra a kérdésre igyekszik választ adni, hogy melyek azok a területek, beavatkozási pontok, amelyek elősegítik az adott országban beszélt különböző nyelvek békés együttélését. Előljáróban azt is aláhúzom, hogy bár különféle okból élhet több nyelv egy országban huzamosan együtt (például őshonos kisebbségek, bevándorlók, vendégmunkások stb.), nehéz olyan szabályozási rendszert létrehozni, amely minden társadalmi csoportra egyformán helytálló lesz. (Talán nem is kell ilyen.) Az viszont szükséges, hogy a jogpolitika kellően differenciáltan tekintsen az egyes társadalmi csoportokra. Ehhez próbál e tanulmány segítséget nyújtani, a szabályozás sarkalatosnak tartott pontjainak bemutatásával, amelyek közötti arányok tudják meghatározni a tényleges nyelvvédelmi vagy nyelvjogi eszközöket.

2 Patyi András: *A közigazgatási működés jogi alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 29.

3 Gerencsér Balázs Szabolcs: „Nyelvében él...” *Kárpát-medencei körkép a határon túli magyarok hivatalos anyanyelvhasználati jogairól*. Budapest, NSKI – Méry Ratio, 2015.

4 Gerencsér Balázs Szabolcs: *A latínok az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Pázmány Press, 2019.

2. Nyelvjog helyett nyelvpolitika: az USA példája

Az Amerikai Egyesült Államok többnyelvű ország. Lakóinak nyelvi sokszínűsége történelmi folyamatok során alakult ki.⁵ Ennek a szövetségi államnak ma az is sajátossága, hogy egyszerre dominánsan angol nyelvű ország, ugyanakkor a magán- és a közsférában más nyelvek is érvényesülhetnek. Kutatásom egyik tapasztalata az, hogy egyszerre egynyelvű és többnyelvű országról van szó. Egynyelvű akkor, amikor az állami szervek, a közigazgatási szervek és minden közszolgáltatást nyújtó szerv elsődleges nyelvéről beszélünk (angol), amelyet a szövetségi kormányzás, és ugyanígy a tagállami kormányzás is használ. Többnyelvű viszont akkor, amikor az állam a nem angol anyanyelvű állampolgárait kívánja megszólítani, és lehetővé teszi – sokszor minden normatív felhatalmazás nélkül – a közszolgáltatások többnyelvű igénybevétele. Ez a paradoxon a nyelvpolitikában is tetten érhető, hiszen egyfelől a (nyelvi) megkülönböztetés és a sztereotípiák elleni küzdelem egyik globális élharcosa az USA, másfelől az erős angolosítás és ezzel a más nyelvek kiszorítása sok tagállamban – akár alkotmányos szinten is – megjelenik. Ennek látszólag ellentmond, hogy a kettős nyelvi közegnek szövetségi szinten tulajdonképpen nincs kimondott alkotmányos háttere. Sőt véleményem szerint addig tud ez a többnyelvűség dinamikusan jelen lenni a társadalomban, amíg ez így is marad. A jogi szabályozás az USA-ban ugyanis csak bemerevíti a nyelvi valóságot, és a társadalom szerkezetének alakulásával óhatatlanul feszültségeket szülhet.

Az USA-ban az angol mint domináns nyelv mellett több tíz, kisebb-nagyobb közösség által beszélt más nyelv is megtalálja a helyét. Az együttéléshez az út azonban nem egy kötelező érvényű jogszabályon, hanem a jogpolitikán (*policy*) keresztül vezetett, amely rugalmas kereteket biztosít. A vegyes jogi megoldások elősegítésével (amelyekben az őshonos kisebbség és a bevándorló is megtalálja a helyét) példát kapunk egy komplex problémákat is kezelni képes rendszerről.

A szakirodalom az USA-ban megjelenő nyelveket három típusba sorolja:⁶

Az első a *bennszülött nyelvek* (*indigenous, native languages*) köre. A hódításokat megelőzően nagy nyelvi sokszínűségről beszélhetünk itt, az észak-amerikai kontinensen. Indián törzsek saját nyelveket és nyelvjárásokat alakítottak ki, amelyek az európai betelepülők térnyerésével folyamatosan – és ma már mondhatjuk: visszafordíthatatlanul – megfogyatkoztak. Nem véletlen, hogy 1990-ben a Native Language Act⁷ már jogi eszközökkel is megpróbálta védeni és megőrizni a több százból megmaradt pár indián nyelvet. Egy ilyen törvényi keret azonban legfeljebb lassítani tudja azt a folyamatot, amely az 1800-as évekre a bennszülöttek tömeges megfogyatkozását

5 Jean Mulesky: Understanding the American Linguistic Mosaic: A Historical Overview of Language Maintenance and Language Shift. In Sandra Lee McKay – Sau-Ling Cynthia Wong (szerk.): *Language Diversity – Problem or Resource?* Cambridge, Newbury House Publishers, 1988. 29.

6 Mulesky (1988): i. m. 34.

7 25. USC 31. § 2910–2906.

és kitelepítését eredményezte – főleg az USA északi részén. Ezeket a nyelveket nevezhetjük az Európában használt terminológia szerint „kisebbségi nyelveknek”.

Második nyelvi kategóriába az úgynevezett *gyarmati nyelvek* tartoznak. Ezek az első telepesek nyelvei: a spanyol, az angol, a francia és a német voltak. Ezek közül az angol már az Egyesült Államok létrehozatalakor domináns szerepet kapott. Vezető szerepében pedig igazán komoly kihívója az ország történelme során eddig nem is akadt. A négy legnagyobb számban használt gyarmatosító nyelv mellett az irodalom még az orosz, a svéd, valamint a holland nyelvet is ebbe a körbe tartozónak mondja.⁸ Érdekes példa, hogy az ámis (amish) vallású lakosság a mai napig a holland nyelvnek egy sajátos nyelvjárását beszéli.⁹

Végül, a harmadik kategóriát a *bevándorlók nyelvei* alkotják. Ehhez a körhöz a 19. századtól betelepülő népcsoportok nyelvei tartoznak. Az irodalom ezt a klaszifikációt az Egyesült Államok mint (a gyarmatosító országoktól) független állam létrejöttétől számítja.¹⁰ Éles vonalat nem lehet húzni az egyes gyarmati és bevándorló nyelvek között, amire különösen jó példa a spanyol nyelv, hiszen az egyértelműen bel tartozik mindkét kategóriába.

Külön érdemes szólni az USA nem angol anyanyelvű népcsoportjai közül a legnagyobból, a 60 milliós spanyol ajkú *latínó* közösségről. A közel 320 milliós ország lakosságának 18,5%-át teszik ki, és számuk évről évre gyarapodik.¹¹ Mára meghatározó politikai és gazdasági tényezővé váltak, megkerülhetetlen figyelembe venni körülményeiket, helyzetüket akár választásról, akár egészségügyről, oktatásról, munkaerőpiacról vagy emberi jogok védelméről legyen szó.

3. Nyelvpolitikai és szabályozási előfeltételek

Az Egyesült Államok példája jól mutatja, hogyan lehet sok, eltérő időpontban kialakult vagy megjelent nyelv egy országban jelen. Az előbb említett három nyelvi kategóriából az őshonos nyelvek egyedül azok, amelyek organikusan fejlődtek az észak-amerikai kontinensen. Ezek a *bennszülött indián nyelvek*, amelyek mára a kihalás (eltűnés) szélére sodródtak, annyiban hasonlítanak az európai kisebbségi nyelvekre, hogy azok is nagy múltú, sokszor kis számban és elszigetelten beszélt nyelvek. Érdekes tapasztalatokat adhat, ha ezen a ponton az Európai Unióra is vetünk egy pil-

8 Terrence Wiley: The Imposition of World War I Era English-Only Policies and the Fate of German in North America. In Thomas K. Ricento – Barbara Burnaby (szerk.): *Language and Politics in the United States and Canada*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1998. 213.

9 Az ámisok egy keresztény kisegyházhoz tartoznak, svájci német anabaptista gyökerekkel. A természethez kötődő életmódjukról és szigorú belső szabályaikról, ugyanakkor a legkiválóbb minőségű kézműves termékeikről is ismertek. Személyes tapasztalatom volt, hogy Ohio államban élő családok a német–holland eredetű sajátos nyelvüket maguk között máig használják.

10 1776. július 4. a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése. Lásd még a tárgyban Molesky (1988): i. m. 35.

11 2021. augusztusi adatokat lásd US Census Bureau: www.census.gov/quickfacts/fact/table/US/PST045219

lantást, amely többször próbálkozott a kevésbé használt nyelvek megmentésével,¹² azonban korántsem érezhető Európában olyan kormányzati elhivatottság eziránt, mint amilyenek az Egyesült Államokban az indián nyelvek és nyelvjárások megőrzése iránt tett erőfeszítések. Az összes nyelvjogi és nyelvvédelmi intézkedésből egyedül az őshonos indián nyelvek tekintetében következetes az amerikai jog: magas szinten deklarálja és ezzel együtt alacsonyabb végrehajtási szinten konkretizálja a nyelvek védelmét. Más nyelvek tekintetében sokkal inkább a praktikus szempontok ösztönözték a jogalkotást, mint például a társadalmi integráció, demokratikus intézményrendszer működtetése vagy gazdasági érdekek – semmint a nyelvek konkrét védelme. Úgy is mondhatjuk, hogy „reagál” az angolon kívüli egyéb nyelvekre. A két kört (kisebbségi nyelvek, gyarmati nyelvek) nem választja el éles határ, hanem jelentős átfedések vannak a szabályozásban. Mégis, kutatásom során megbizonyosodtam arról, hogy az amerikai jog jól és rugalmasan kezeli a különbséget az őshonos törzsek nyelveinek megmentése és például a latinók spanyol nyelvi igényei között.

Az európai és az amerikai nyelvi jogok összehasonlíthatóságának vagy összehasonlíthatatlanságának vizsgálatakor vettem észre a kisebbségi nyelvek szabályozásának új megközelítési lehetőségét, amelyet összefoglalóan az *együtt élő nyelvek jogának* neveztem el. Ez lehet egy olyan közös pont, amely a nyelvjogi szabályokat összehasonlíthatóvá teszi, és egyúttal túlmutat a nyelvi jogok hagyományos megközelítésén, hiszen nem egy jogterületről vagy jogszabályról van szó, hanem inkább interdiszciplináris szabályozási és jogpolitikai módszerről.

Az együtt élő nyelvek joga nem „nyelvtörvény”, amely valamilyen szempontból azonosít egy vagy több nyelvet és lefektet egy szabályrendszert. Sokkal inkább *jogi normákból és szakpolitikai célokból álló vegyes szabályrendszer*, amely olyan döntéshozatali szinten keletkezik, amely kellően rugalmasan tud igazodni a társadalmi változásokhoz. Mivel minden ország a saját jellemzőit veszi figyelembe a nyelvjogi környezet kialakításakor, itt sem beszélhetünk egységes modellekről. Az alábbiakban arra vállalkozom, hogy az USA példáját, mintegy szemléltetésként kiemelve, de Európa országainak ismert tapasztalatait szem előtt tartva kísérletet teszek négy olyan területet azonosítani, amelyek minden ország nyelvpolitikájának meghatározásában sarkalatosak.

Ahhoz, hogy az elméleti modell stabilitását biztosítani lehessen, két objektív és egy szubjektív előfeltevést teszek:

1. Bármely országban előforduló nyelvekre (kisebbségi nyelvekre) olyan adottságként tekintek, amely *ténykérdés*. A kisebbségi nyelv létezését nem a jog, hanem az a tény igazolja, hogy egy pontosan mérhető, kimutatható és definiálható közösség beszél egy nyelvet. A nyelvnek és a kisebbségnek is vannak olyan objektív ismérvei, amelyek mérhetőek. A jogi védelemnek tehát

12 *European Bureau for Lesser-Used Languages (EBLUL)* 1982–2010. Bár ez a hálózat már megszűnt, és helyébe olyan együttműködés lépett életbe, mint a *European Language Equality Network (ELEN)*, a működéséről összefoglalót a Flachbarth-blogon találunk: <https://flachbarth.blogspot.com/2014/03/ebul-mint-informacios-halozat.html>

ahhoz kell igazodnia, hogy ez a nem domináns helyzetben lévő nyelv milyen földrajzi, társadalmi, történelmi és más adottságokkal rendelkezik. Ezeket az adottságokat pontosan ismernie kell az államnak ahhoz, hogy a domináns és a nem domináns nyelvek közötti békés együttélés körülményeit jól meg tudja határozni, az erős társadalmi kohéziót ki tudja alakítani. Az együttélést elősegítő szabályozás – éppen az objektív alapok miatt – a nyelvre mint erőforrásra tekint és nem mint problémára.

2. A szabályozás középpontjába az Embert helyezem, akinek egyszerre van individuális és társas (társadalmi, politikai) jellemzője. Az Embert mint Polgárt továbbá nem elszigetelten, hanem az állammal való kapcsolatrendszerében szemlélem.
3. Ha a 20. század kisebbségi jogi jelenségeire tekintünk akár Európában, akár az USA-ban, a fentről bevezetett, kötelező egynyelvűsítés ideig-óráig ugyan háttérbe tudja helyezni a kisebbségi nyelvet, az élő nyelvvel szemben azonban minden ilyen módszer hatástalan marad. Hasonlóan a kisebbségi identitás szubjektív ismérveihez,¹³ a nyelvhasználat tekintetében is kijelenthetjük, hogy létezik egy markáns társadalmi kohéziós erő, amelyet a jog is figyelembe kell vegyen, máshogy mondva: amelyik nyelvet *akarják* beszélni, azt *fogják* is. Ezt alátámasztják az európai kisebbségi nyelvek példái is (mint a fríz, a breton vagy éppen a szocialista diktatúra idejében a közép- és kelet-európai kisebbségi nyelvek).

4. A nyelvek békés együttélésének sarkalatos jogpolitikai területei

4.1. Az anyanyelv mint emberi jog

A fentiek fényében az első és talán legfontosabb nyelvjogi szabályozási tárgykör az *emberi jogok védelme*. Ennek keretében a nyelv emberi jogi státuszát vizsgáljuk, valamint kapcsolatát más alapjogokkal.¹⁴ Az anyanyelvhasználathoz való jog mint önálló alapjog jelenleg még nem elismert önálló emberi jog, holott a tudományos élet már évtizedek óta sürgeti ezt a folyamatot.¹⁵ Jelenleg származtatott alapjogként te-

13 Hans-Joachim Heintze: *Autonomy and Protection of Minorities under International Law*. In Günther Bachter: *Federalism against Ethnicity?* Zürich, Verlag Rüegger, 1997. 81.

14 Skutnabb-Kangas tovább is megy, amikor kimondja, hogy megkülönböztethetők „belső” (*core*) alapvető és külső nyelvi emberi jogok, valamint kiemeli a nyelvi jogok kollektív jogi jellemzőit is. Tove Skutnabb-Kangas: *Linguistic Human Rights*. In Lawrence M. Solan – Peter M. Tiersma (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, 2012. 238–240.

15 Ingo Richter: *Language as a Right in International Law: Limits and Potentials*. In Szerk. Dagmar Richter – Ingo Richter – Reeta Toivanen – Iryna Ulasiuk (szerk.): *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*. Nijmegen, Wolf, 2012; Andrassy György: *Freedom of Language: A Universal Human Right to Be Recognised*. *International Journal on Minority and Group Rights*, 19. (2012), 2. 195–232.; Miklós Kontra et al.: *Conceptualising and Implementing Linguistic Human Rights*. In Miklós Kontra et al. (szerk.): *Language: A Right and a Resource – Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest, CEU Press, 1999.

kinthetünk rá, amelynek anyajogai az emberi méltósághoz való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog.¹⁶

A nyelvhasználat alapjogi védelmét mind a nemzeti, mind a nemzetközi bíróságok jelenleg akkor tudják ellátni, ha közvetlen kapcsolatban állnak más (elismert) alapjog érvényesülésével – amely a fentiekén túl bármelyik másik alapjog is lehet.¹⁷

A nyelv védelmét biztosító nemzetközi jogi keretek alakítják ki és formálják elsődlegesen egy állam nyelvvédelmi rendszerét. Az állampolgárok szintjén azonban álláspontom szerint nem az emberi jogi katalógusok lesznek érezhetőek, hanem a konkrét kormányzati intézkedések. Éppen ezért az alapjogi normatív szabályokat arányosan veszem figyelembe az alábbi szakpolitikai és jogi eszközökkel, amelyek közötti összhang és egyensúly mindig az adott állam fent említett objektív és szubjektív ismerve-
ihez igazodik.

4.2. Az anyanyelv mint a demokrácia működésének felülete

A nyelv a *demokratikus intézményrendszer működésében* is fontos tényező és egyúttal a választójogon keresztül az alapjogokhoz így is kapcsolódik. Jó példát mutat számunkra az Egyesült Államok, ahol a spanyol ajkú közösség a hatvanas évektől folyamatosan, és a 2016-os, a 2020-as elnökválasztás során pedig még fokozottabban politikai célpont volt. Láthattuk, hogy a kampány és részben a választások kisebbségi nyelven is hozzáférhetőek lettek. A demokratikus intézményrendszer működésének célja a polgárok bevonása, a politikai aktivitás növelése. Az USA-ban 1965 óta (*Voting Rights Act*) folyamatosan napirenden lévő kérdés a kétnyelvű (angol és spanyol) szavazólap létjogosultsága.

Peter M. Tiersma, a Los Angeles-i Loyola Egyetem egykori kutatója a közszolgáltatások közül három olyan kört emel ki, amely meghatározó a nyelvi csoportok számára: ez a közoktatás, a közegészségügy (szociális igazgatás), valamint a választójog (kétnyelvű szavazólapok).¹⁸ A felvetés tehát aktuális és közvetlen: olyan területeken kell az anyanyelvhasználatot biztosítani, ahol a polgárok életminőségét (demokrácia esetében ideérthető a közösségi élet is) közvetlenül lehet támogatni. Mindehhez hozzájárul az is, hogy a nyelvi korlátok miatt demokratikus jogaival nem élő lakosság politikai deficitet jelent, így politikai integrálásuk mellett több érv szól.

Ebbe a körbe tartozik a helyi (önkormányzati) szervek működésének nyelve is. Ha a közösség a helyi ügyeket a saját nyelvén tudja intézni (pl. testületi ülések vezetése, döntéshozatal), szintén a társadalmi integrációt és a politikai stabilitást szolgálhatja.

16 Gerencsér (2015): i. m. 67.

17 Lásd különösen például a művelődéshez való jog szoros kapcsolatát az anyanyelv használatával.

18 Peter M. Tiersma: Language Policy in the United States. In Peter M. Tiersma – Lawrence Solan (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 255–257.

5. Az anyanyelv mint a kormányzás és közigazgatás működésének felülete

Annak érdekében, hogy egy állam megfelelő, megbízható és hatékony közigazgatást tudjon biztosítani, a területén élő nyelvek sajátosságaival tisztában kell legyen. A kormányzás célja a lakosság és az ország működésének biztosítása,¹⁹ ami éppen az előbbi tényeszerű adottságok folytán kapcsolatban áll az állampolgárok által beszélt nyelvvel is.

A kisebbségek életében (tehát a bevándorlók nyelveit most nem tekintve) a nyelvhasználat a legváltozatosabb területeket érinti az állami szervektől a magánéletig. Ha egy kisebbségi polgár megtanulta a nyelvét az iskolában, követ a nyelvén rádió- és televízió-műsorokat, sőt kisebbségi nyelven tud szerződéseket kötni – még mindig csak a közösségen belüli elszigetelt jelenség a nyelvhasználat. Ha viszont személyi igazolványt kell kérnie, építési engedélyért folyamodik, bíróságra citálta a szomszédja, vagy közlekedési baleset miatt büntető ügye van, jellemzően már csak a többségi nyelvet lehet használnia.

Ahhoz, hogy az állam a közszolgáltatásokat valóban egyenlően hozzáférhetővé tudja tenni, figyelembe kell vennie a társadalomban jelen lévő nyelvi kompetenciákat, és a szükséges felületeken (mint amilyen például az egészségügy vagy az oktatás) rugalmas hozzáférést kell biztosítani. Mindezek jogi szabályozásának módszertanára kiváló eszköz a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, amely éppen ezt a differenciált hozzáférést segíti elő.

6. A nyelv mint biztonságpolitikai kérdés

A többnyelvű országokban a nyelvhasználat *biztonságpolitikai kérdésként* is felmerülhet. Példaként tekinthetők a 2014–2015-ös ukrán események, ahol a politikai instabilitást végső soron a nyelvi feszültségek eredményezték.²⁰ Továbbá a legtöbb 20. századi nyugat-európai „klasszikus” kisebbségi autonómia létrejöttékor biztonságpolitikai faktor is felmerült egy-egy robbantás vagy más agresszív cselekmény miatt: Dél-Tirol, Åland-szigetek, Baszkföld esetében például, hogy csak a legismertebbeket említssem.²¹

A jogszabályok legfontosabb feladata itt a domináns és nem domináns nyelvek békés együttélését ösztönző jogi környezet kialakítása. Ezt az ENSZ 47/135-ös határozatának preambuluma az alábbiak szerint tükrözi: „a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogainak előmozdítása és védelme hozzájárul azon államok politikai és társadalmi stabilitásához, amelyekben élnek.”

19 Magyary megfogalmazásában: „a közigazgatás a közösségért van.” Kiss István – Magyary Zoltán: *A közigazgatás és az emberek*. Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, 1939. 11.

20 Gerencsér (2015): i. m. 153–154.

21 Hurst Hannum: *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination – The Accommodation of Conflicting Rights*. University of Pennsylvania Press, 1996. 263., 370. és 432.

A belső stabilitás minden állam számára prioritás, amelyet a különböző társadalmi csoportok között létrejött vagy kialakított békés együttélés is szolgál. Ahogy Nagy Noémi fogalmaz: „Noha a nyelvi különbség önmagában nem jelent konfliktusforrást, de [...] a nyelvi jogok elégtelen alkalmazása a gyakorlatban véres etnikai összetűzésekhez vezethet.”²² A nyelvhasználat helyes szabályozása és a jogrendszerbe való integrálása olyan eszköz lehet, amely az esetleges társadalmi feszültségeket csökkenti, a fizikai, gazdasági (és akár katonai) biztonságot pedig növeli.

7. Konklúzió: multipoláris megközelítés a békés együttéléseért

Az egyén egyszerre individuum és egyszerre közösségi lény. Ahogy emberi mivoltánál fogva jogok illetik meg, úgy a társadalmi, politikai kapcsolatai is meghatározók. Polgárként az állam felé való kapcsolatrendszerében az állami működés, másrészt a stabilitás és biztonságpolitika alanya. Egy országban többféle okból jelenhetnek meg nyelvek. Ezek más és más társadalmi csoportokhoz kapcsolódnak, amelyeknek mind eltérő szociális igényük és helyzetük lehet. Minden csoportra egységes nyelvi szabályozás merevvé és emiatt feszültségekkel terhessé tenné a társadalmi csoportok közötti kapcsolatot. A rugalmas kereteket egy olyan modell képes támogatni, amely több szempontot vesz figyelembe. Véleményem szerint a nyelvek békés egymás mellett élésére vonatkozó nyelvpolitikának a fentiekben bemutatott négy faktort érdemes figyelembe vennie. Ezek 1. *az emberi jogok*, 2. *a demokratikus intézmények*, 3. *a jó közigazgatás* és 4. *a biztonság*.

Ha az őshonos kisebbségeket külön tekintjük, akkor tartom hatékonynak és megfelelőnek a nyelvjogi szabályozást, ha az azt a célt szolgálja, hogy a kisebbségi nyelvet beszélő személyek jogaikat (akár helyi szinten) úgy gyakorolhassák, és kötelezettségeiket úgy teljesíthessék, mint azt a domináns nyelvet beszélő állampolgárok tehetik – nyelvük és kultúrájuk megőrzése mellett.

Európa országai különleges helyzetben vannak abból a szempontból, hogy a *Nyelvi Charta* különleges védelmet nyújt a regionális vagy kisebbségi nyelveknek, amely követetőbbé teszi a nyelvvédelmi rendszereket. Kitekintve más kontinensek nyelvjogi rendszereire, értékelődik csak igazán fel a Nyelvi Charta, amely korát megelőző módon válik napjainkban az európai nyelvvédelem (és a nyelvjogi kutatások) kulcsává.

Az előbb kifejtett többpólusú megközelítés így elősegíti azt a szemléletváltást is, amely immár nem egy merev normatív szabálytól (nyelvtörvénytől) várja a megoldást, hanem a társadalomra tekint, és differenciált módon avatkozik be – a szükségesség és arányosság figyelembevételével.

²² Nagy Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 12., 15., 25–26.

Irodalomjegyzék

- Andrássy György: Freedom of Language: A Universal Human Right to Be Recognised. *International Journal on Minority and Group Rights*, 19. (2012) 2. 195–232. Online: <https://doi.org/10.1163/157181112X639087>
- Gerencsér Balázs Szabolcs: „Nyelvében él...” Kárpát-medencei körkép a határon túli magyarok hivatalos anyanyelvhasználati jogairól. Budapest, NSKI – Méry Ratio, 2015. Online: <https://mek.oszk.hu/15500/15516/>
- Gerencsér Balázs Szabolcs: *A latinók az Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, Pázmány Press, 2019. Online: <http://mek.oszk.hu/21700/21776/>
- Hannum, Hurst: *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination – The Accommodation of Conflicting Rights*. University of Pennsylvania Press, 1996. Online: <https://doi.org/10.9783/9780812202182>
- Heintze, Hans-Joachim: Autonomy and Protection of Minorities under International Law. In Günther Bachter: *Federalism against Ethnicity?* Zürich, Verlag Rüegger, 1997. 75–90.
- Kiss István – Magyar Zoltán: *A közigazgatás és az emberek*. Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, 1939.
- Kontra, Miklós – Tibor Várady – Robert Phillipson – Tove Skutnabb-Kangas: Conceptualising and Implementing Linguistic Human Rights. In Miklós Kontra – Tibor Várady – Robert Phillipson – Tove Skutnabb-Kangas (szerk.): *Language: A Right and a Resource – Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest, CEU Press, 1999. 1–20. Online: <https://doi.org/10.1515/9789633865217-006>
- Molesky, Jean: Understanding the American Linguistic Mosaic: A Historical Overview of Language Maintenance and Language Shift. In Sandra Lee McKay – Sau-Ling Cynthia Wong (szerk.): *Language Diversity – Problem or Resource?* Newbury House Publishers, Cambridge, 1988. 5–29.
- Nagy Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Patyi András: *A közigazgatási működés jogi alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Richter, Ingo: Language as a Right in International Law: Limits and Potentials. In Dagmar Richter – Ingo Richter – Reeta Toivanen – Iryna Ulasiuk (szerk.): *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*. Nijmegen, Wolf, 2012. 151–169.
- Skutnabb-Kangas, Tove: Linguistic Human Rights. In Lawrence M. Solan – Peter M. Tiersma (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 238–240. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0017>
- Tiersma, Peter M.: Language Policy in the United States. In Peter M. Tiersma – Lawrence Solan (szerk.): *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 255–257. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0018>
- Wiley, Terrence: The Imposition of World War I Era English-Only Policies and the Fate of German in North America. In Thomas K. Ricento – Barbara Burnaby (szerk.): *Language and Politics in the United States and Canada*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1998. 213–223. Online: <https://doi.org/10.4324/9781410603890>